

Jakob Savinšek

(1922-1961)

Slovenski akademski kipar Jakob Savinšek (1922 – 1961) ni bil dolenski list, a ga nimamo zato nič manj za svojega. Vsaj petnajst spomenikov slavnim možem, ki so izšli iz tega dela Slovenije, pa NOB in revoluciji, postavljenih v Novem mestu in številnih belokranjskih krajih, je delo njegovih rok.

Večje število njegovih plastik je v likovni zbirki Dolenjskega muzeja, med njimi štiri skulpture, ki tvorijo cikel „Letni časi“ in sodijo med zadnje pridobitve Savinškovih stvaritev v Dolenjskem muzeju oziroma Dolenjski galeriji. Kako naš, dolenski in novomeški, je bil in je Savinšek, izpričujejo tudi priznanja, ki jih je tu dobil. Med drugim so mu podelili leta 1957 v Novem mestu Trdinovo nagrado, ko je bila slednja še okrajno priznanje za kulturno-umetniške stvaritve.

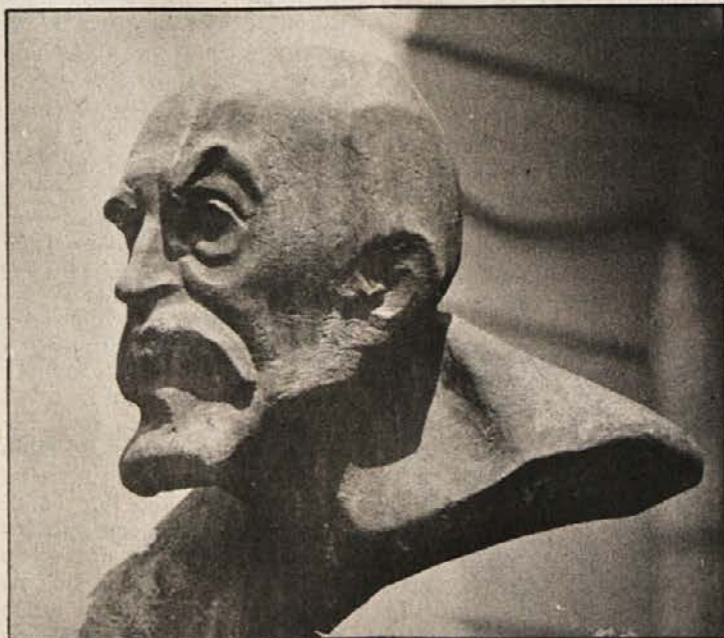
Uredništvo Dolenjskih razgledov se je odločilo objaviti reprodukcije Savinškovih del, da bi mu tako izkazalo spoštovanje, hkrati pa zato, da bi ta objava opozorila obiskovalce in mimoidoče na veličastje, ki ga odsevajo Savinškove skulpture.

Nekoliko tudi zato, da bi se trajno vedelo: „...da so bili možje in domovina se diči z deli njihovih rok“, kakor bi rekel Župančič.

Dolenjske razglede urejujejo: Marjanca Kočvar-Colarič, Jože Dular, Vida Češnjevar-Fritz, Bogo Komelj, Milan Markelj, Drago Rustja, Toni Vovko in Ivan Zoran.

DOLENJSKI RAZGLEDI

To številko posvečamo Janezu Trdini ob 150-letnici njegovega rojstva.

Jakob Savinšek: JANEZ TRDINA, bron, 1955

O Trdini -etnologu

V četrtek, 29. maja, se je dopolnilo stopetdeset let, kar je bil v Mengšu na Gorenjskem rojen Janez Trdina, slovenski pisatelj. To je bila priložnost, da se slovenska kulturna javnost spet nekoliko dlje pomudi ob njegovem imenu in pokloni njegovemu spominu z vsem dolžnim spoštovanjem do dela, ki ga je bil opravil in izročil prihodnjim rodovom v trajno varstvo in uporabo.

Usoda je Trdino neločljivo povezala z Dolenjsko. V Novem mestu udomljeni pisatelj ji je z znamenitimi „Bajkami in po-

vestmi o Gorjancih“ postavil spomenik, ki ne pozna primere v slovenski literaturi: enega najlepših cvetnikov, kar jih je kdaj pognalo iz slovenske zemlje. Tako delo je lahko ustvaril samo umetnik, ki je šel z odprtimi očmi in ušesi skozi življenje in je znal človeku pogledati do dna duše.

Tako, kot je šel Trdina skozi ževljenje, ni šel še nihče pred njim in ne za njim. Njegova bogata in obsežna zapuščina, znana predvsem pod imenom „Trdinovi notesi“, to zelo zgovorno izpričuje. Pisatelj, ki je nenehno ždel med ljudmi, prežal na njihove dobre in slabe lastnosti, radovedil za posebnosti, obiskoval žeganja, prisluškoval najrazličnejšim dogodivščinam in podobno, je zapustil toliko nadrobnih opisov običajev, navad in sploh živ-

ljenja sodobnikov, da je s tem storil veliko uslugo vedi, ki ji pravimo etnologija.

In prav Trdini etnologu je bilo posvečeno znanstveno posvetovanje, ki so ga na pisateljev rojstni dan priredili v Novem mestu oddelek za etnologijo ljubljanske filozofske fakultete, Dolenjski muzej in Občinska konferenca ZSMS v Novem mestu. Udeleženci, literarni zgodovinarji in etnologi so v referatih in razpravi osvetlili pomemben in obsežen Trdinov prispevek k slovenski etnologiji.

Na posvetovanju je bilo poudarjeno, da so Dolenjci zasloveli s svojimi šegami tako rekoč po Trdinovi zaslugi. Trdina je začetnik etnologije na Dolenjskem, saj pred njim in tudi za njim ni bilo človeka, ki bi tako vestno in vsestransko zabeležil, kar je videl, slišal in sploh dog-

nal o dolenski deželi. Posvetovanje naj bi pomenilo mejnik, ko naj bi začelo na Dolenjskem spet rasti zanimanje za vse, kar sodi v etnologijo. Nadaljevalci Trdinovega etnološkega dela naj bi postali mladi, ki jih to področje zanimive dejavnosti še posebej veseli.

Posvetovanje v Novem mestu je bilo del naloge, ki je bila določena za proslavitev 150-letnice Trdinovega rojstva. Jeseni naj bi opravili drugi del širše zastavljene naloge: terensko delo po Trdinovi etnoloških poteh na Gorjance in v kraje na njihovem območju. Izšla pa naj bi tudi publikacija z razpravami o Trdini - etnologu, ki naj bi tovrstno Trdinovo počastitev in pomen Trdinovega dela za slovensko etnologijo trajno obeležila.

I. ZORAN

Nekaj o Trdinovem dolgčas in jedilniku

Spomin na pisatelja Janeza Trdino v Novem mestu in okolici še vedno živi, čeprav skoraj ni več ljudi, ki bi pisatelja osebno poznali, saj bo 14. julija poteklo 75 let od njegove smrti, 29. maja pa je bila 150-letnica Trdinovega rojstva. Vsi pa, ki so se Trdine spominjali, pa jih danes že tudi ni več, so pripovedovali, da je vedno nosil s seboj droban zvežčič in vanj zapisoval, kaj je videl ali slišal.

12. septembra 1865 je bilo na Reki, ko je kupil prvi notes (kar je ohranjenih) in ga začel polniti s svojimi doživljaji, opisi raznih obiskov in z vsem, kar se mu je zdelo vredno zapisa. Takrat ni niti slutil, da bo kasneje v drugem kraju popisal 22 zvezkov, ki bodo živa kronika vsega, kar se je dogajalo v Novem mestu in okolici in da bodo zakladnica pregovorov, običajev in navad dolenjskega človeka. Ti zapisi so postali Trdini ob pisanju Bajk in povesti o Gorjancih isto, kar pomeni skicirka slikarju ob slikanju svojih stvaritev.

Trdina, po poklicu profesor, je bil prežet z ljubeznijo do poučevanja dijakov. Med počitnicami, pa čeprav si jih je za-

polnjeval s sprehodi in izleti, mu je včasih postalo neizmerno dolgočasno. Tak dolgčas je 31. oktobra 1865 opisal v svojem dnevniku tako:

„Vreme drži se spet kakor grizava rit. Janez pase dolgčas... Ad vocem ‚dolg čas‘ treba mi je opomniti, da me tare poredkoma in ne zmerom enak: zimski razlikuje se mimo jesenskega. Zdaj v oktobru je takle:

Okoli 7. ure vstanem, odprem okno in vidim nebo oblačno: oziraje se na vse strani ne najdem nič jasnega, nič upanja, da se bode spvedrilo. Oblačim se prav počasi in ves raztresen, iščem okoli včasi oblači, očal, krtače, včasi pa tudi sam ne vem kaj. Ovratnik si omotam večidel nerodno, zato stojim en čas tudi pred ogledalom, dokler si napako popravim, čeprav ne popolnoma in brez elegancije. Tičema dam jesti, dasi prav še dosti imata in nalijem čiste vode ali pa posodico samo zalijem. Oba frfotata nemirno, posebno lišček, brez kake misli gledam zdaj enega zdaj drugega. Potem grem po stanici trikrat ali tudi več, gledaje na vse strani, vendar le celo nič ne iščem, nič ne pogrešam. Stopivši pred zrkalo se prepričam, da mi brada že spet poganja cime, čeprav mi jo je vzel brivec šele pred tremi dnevi. Potem pomolim glavo skozi okno in pokukam na uro. Še ni osem. Zopet stojim pred tiči, lišček kljuje kakor obseden, juričica pa skače zmerom enako po enem taktu, s srednje šibe na gornjo in s te zopet na drugo spodnjo, samo včasi še kavrsne šibico, sploh pa mu moja hrana diši in tekne. Flegmatično uprem oči na ‚stari trg‘ pred mojim oknom, kjer prodajajo ženske zelenjavo. Ravno pod mano sedi rejena, ne še stara mati (v najboljših letih); kadar se pripogne, ji vidim gole cizeje, ali me ta pogled ne omami celo nič, brez zvedavosti plazijo se oči čez kupe sedečih in stoječih bab, polnih in praznih košar. Vzamem klobuk ter grem, najpred v krčmo k Florijanu, prašam, kaj bomo jedli, vošivši dobro jutro, včasi pa tudi mesto njega ‚dober večer‘, prašam, kaj bomo jedli, tudi če vem, kaj bo. Pogledam na uro in stopam počasi v novo mesto, pozdravim kupca Džemana, ki stoji skoraj vedno zunaj ali pa saj ven zija, potem pa Hirschovo ženo, ki prodaja pod turnom konec in šivanke. Počasno stopam po ulici, kjer prebiva in koder pogostoma hodi Anica, če jo vi-

dim, jo ob kratkem pozdravim in korakam dalje, Zdaj bije osem. Grem v kavarno, prineso mi Triesterico — telegramov ni in iz Ljubljane tudi nič novin, nič laži. V dveh minutah je branje opravljeno, ker razen telegramov in ljubljanskih čenč ta list nič svojega nima. Napotim se zopet na ulico, pogledam studenec, kjer pere včasi moja Anica, zdaj pripogiba se in nabija jo s tolkačem obleko, zdaj zopet vzdigovaje se in pomaljuje malo čedno glavičico kvišku, da jo lahko s ceste opazim. Če jo dobim tu, si namigneva, pa popotujeva polahkoma za morjem ob luki, kjer prodajajo Krčani okleščke v butarah in se giblje sem ter tja polno bodulskega in liburnijskega sveta. Oko mi leti od kupa do kupa, od človeka do človeka brez vsake pazljivosti, kar tja naprej, gleda res sem ter tja ali ne zato, ker hoče kaj videti, ampak ker je gledati navajeno. Pri suhem cesarjevem vodišču se obrnem in se ozrem proti prodajalnici gospodarja moje Anice, če jo vidim z otrokom v naročju, jo pozdravim in prazno šetnjo nadaljujem. Zopet pridem nazaj na stari trg, prašam bukvarja Simona, če mi je že došla nova geografija, četudi vem, da mi še ni. On se izgovarja in mi nekaj pripoveduje, jaz pa ga še ne poslušam ne: ne vedoč, kaj je pravil, grem k Florijanki, baram zopet za jed in grem nazaj gor v stanico. Postojim nekaj minut pred tičema, eno pred zrkalom, pa hodim brez jasne misli gori in doli, ali pa od mize do omare počez. Ne morem reči, da nič ne delam. Zdaj zazijam v bukve ali ne berem, izlečem iz žepa tobolec in štejem zadnje žalostne ostanke mesečne plače, tudi šestice, ali včasi štejem in na zadnje nič ne vem, kaj sem štel; pogledam si nohte in jih nekoliko porežem, če so predolgi, grem scat, če tudi ni velika sila; se spominim te ali one knjige in jo iščem z očmi, kje leži, ali pa se usekujem, včasi pokašljam, pljunem, prdnem, kihnem, zazijam tako široko, da bi parizarska kola se lahko v me zavozila, in vzdignem zehajoč obe roki do stropa visoko. Nazadnje se vsega naveličam, pa vzamem te le bukvice in pišem dnevnik ali pa kako branje, in zdaj mi se mišljenje povrne, jesenski dolgčas pa odstopi in pobegne. —

Dolgčas si je Trdina preganjal s krajšimi in daljšimi sprehodi v okolico Reke, z izleti v Ilirsko Bistrico in Trnovo, Opatijo, Ba-kaer in drugam, z izpisovanjem

Boris Kobe: JANEZ TRDINA

Jakob Savinšek: TALEC, bron, 1952

iz knjig, in čakal začetek šolskega pouka. Poučevanju je bil ves predan in se ni držal togo šolskega učnega načrta in je v razlaganju snovi posegal tudi v vsakodnevno dogajanje. Vestni dijaki pa so si zapisovali vso razlago in to mu je kasneje škodilo. Svojo ljubezen do poučevanja je sam objasnili v svojem zapisu z dne 6. novembra 1865:

„Danes začne se zopet moja šola, jelo je teči enajsto leto mojega življenja, dela in veselja v hrvaškem primorju. Bodi mi pozdravljen od srca, ti drugi decenij! Videl me bodeš na tistem borišču, na katerem sem dovršil prvega. Res da je bojno polje majhno, za naš trud ne klije lov, ne pletejo se venci, ali kdo jih želi. Služili bodemo domovini zvesto in srčno kakor do zdaj; postavila nas je tu na prvo stražo zoper zvitega, nepoštenega sovražnika, ki je Reko že na svoj zemljevid zapisal, postavila nas za brambovce zoper družega silnika, ki stanuje daleč na severu onstran Drave ali je segel tudi po tem biseru slavj. zemlje. Res da v šolah se dosti upirati ne moremo, ali kar moremo, bodemo storili; mladi, primorski rod ne bo prišel iz naših rok ne okužen z laškim strupom, ne ohleščen z madžarskim

napuhom. Predraga, presladka naša mamica Slava, sprejmi do brotljivo moj obet, mojo prisego: tvoje sinčiče, svoje ljubljene bratce vodili bodemo tudi za naprej vedno v tvoje naročje po poti poštenja, po poti slavj. pravice in narodne svobode. Ne boj se, da se ti izneverimo, na tvoj sveti žrtvenik pokladamo svojo dušo in srce, vse misli in občutke svoje, vso muko in ves trud svoj. Ne plašijo nas nevarnosti, naj reži na nas prekanjeni izdajavec, ali hudobni tujec. Navdušeno bodemo peli vedno tvoj hymnus, svojo marseljezo: Naprej zastava Slave!”

V takem duhu je Trdina poučeval na reški gimnaziji. Svoje rodoljubje je reškim dijakom lahko vcepljal predvsem pri hrvaški literarni zgodovini, saj je poučeval hrvaški jezik v VII. in VIII. razredu gimnazije. Tudi pouk zgodovine mu je omogočal širjenje svojih idej, ki jo je učil v II., IV. in VI. razredu. Poleg omenjenih predmetov je poučeval še latinščino v VIII. razredu in grščino v VII. Vseh ur je imel tedensko 18. S svojimi predavanji se je Trdina zelo priljubil dijakom, kar pa ni bilo vseh vsem tistim, ki niso želeli, da bi se hrvaščina na Redi še bolj uveljavljala. Zaradi predav. nj je bil proti Trdini uveden disciplinski postopek in nato še preiskava v taki meri, da ni smel poučevati in mu je bila priznana za čas preiskave le alimentacija, ki je znesla eno tretjino plače.

Ko so za tak postopek zvedeli nekateri Trdinovi dijaki, so mu poslali vdanostno poslanico s 16 podpisi in izrazi soglasja z njegovimi predavanji. Med drugim so napisali: „Mladež te nikada ne zaboravi. Tvoje ime ide u povjest naroda našega. Rijeka i primorje s Istrom i jadranskimi otoci cviliti će, dok se ne vratiš na učiteljsku stolicu na kojoj te je doista liepo i čut i vidit. Mi tvoji učenici dižemo svoj glas u slavu i hvalu tvoju i stalni smo, da odjekne po čitavom jugu: Živio Trdina! Tko tebe ne ljubi, nije dobar čovek.”

Tako je prenehal s poučevanjem profesor, ki je bil vajej prejemati pismene pohvale za svoje delo in mu je bilo zaupano pisanje šolskega učbenika. Preiskava se je vlekla od 26. septembra 1866, ko je bil odstavljen od poučevanja, do 7. julija 1867, ko je bil predčasno upokojen z 11 leti, 8 meseci in 7 dnevi službe. Od zadnje redne letne plače 945 forintov mu je bila odmerjena letna pokojnina 315 forintov, kar je tretjina zadnje plače. Tako je imel Trdina pred seboj negotovo bodoč-

nost s 315 forinti letnih dohodkov. S takim denarjem je moral živeti že od 26. septembra 1866 dalje.

Od 18. maja 1866 si je Trdina dnevno zapisoval vse svoje dnevne obroke hrane in pijače ter obračun ob koncu meseca za pijačo, včasih pa tudi za kruh. Morda bi bilo zanimivo pogledati en teden Trdinove prehrane, predej je odpotoval na Dolenjsko k svojemu reškemu gospodarju Florijanu Virku, ki se je preselil l. 1867 v Bršljin.

1. maj: 4 m(erice), 1 kr(uh), 1/2 vampov, 1 rebro z zeljem, 1/2 kislega fižola;

2. maj: 4 m, 2 kr., 2 krat po 1/2 mesa: 1 krat z zeljem, 1 krat s tenst. krompirjem; 1/2 fižola;

3. maj: 5 m., 2 kr., leča z repo, 1/2 želve, še žlico želve, 1 osliča s salato;

4. maj: 4 1/2 m., 2 kr., 1/2 mesa z zeljem in iz župe krompirj., žlico žgancev z 2 (žlicama) zelja, 1/2 pečenke s salato;

5. maj: 3 m., 2 kr., kost z zeljem (zeljnata enolončnica), krompir, 1/2 pečenke s salato;

6. maj: 5 m., 2 kr., ješpren, meso s krompir., 1/2 pečenke z malo špehove salate;

7. maj: 5 m., 1 kr., kost z zeljem, prav malo tunine, 1/2 mrzle govedine z malo špeh. salate.

Itd. do vključno 18. maja 1868 za vso prehrano in pijačo ter od 19. maja 1868 do 5. avgusta 1868 le za pijačo.

Morda bi bilo zanimivo pogledati vso Trdinovo prehrano v mesecu maju 1867, ko je že navedena za prvi teden.

V maju 1867 je bila Trdinova prehrana:

– 131 meric vina (1 merica je približno 0,4 litra), – 58 kosov kruha, – 2 porcije vampov (v treh obrokih), – 1 rebra z zeljem, 3 1/2 porcije govedine z zeljem, 4 porcije govedine s praženim krompirjem, 1 porcija govedine z graham, 3 porcije govedine z lečo, 5 porcij govedine s kislom repo, 1 porcija govedine s sladko repo, 4 porcije govedine z drobnjakom, 1 porcija govedine s česnovom omako, 11 enolončnic ali z zeljem, repo, graham, drobnjakom ali s sladkim zeljem, 5 porcij praženega krompirja, 6 porcij kislega fižola, 1 porcija kislega fižola s hrenom, 1 porcija žab z zeljem, 1/2 porcije žab z lečo, 1 ričet, 14 porcij različnih salat, 3 porcije mrzle pečenke, 3 porcije pečenke, 10 po 1/2 porcije pečenke, 2 porciji žgancev z zeljem, 2 po 1/2 porcije žgancev z zeljem, 1 porcija svinjine z graham, 1 porcija graha, 2 porciji osliča, 2 krat po 1/2 porcije želve, 1 porcija le-

Jakob Savinšek: DRAGOTIN KETTE, bron, 1955

če, 1 porcija tunine, 1 porcija repe, 1 porcija lokard, 1 krat 11 kosov peperonov, 1 porcija svinjskega jezika z grahom, 3 krat po 1/2 porcije pljučk, 1

porcija polente, 1 porcija makaronov, 1 krat 3 jajca, 1 krat prašičji jezik s krompirjem, 4 krat po 1/2 porcije riža, 1/2 porcije jetrc, 4 krat pršut, 1/2 suhe

klobase, 1/2 kuhane klobase, 1/2 porcije kozlička, 1/2 porcije kuhanega janjčka, 1/2 porcije janjčka, 2 kumarici, 1 krat sirove štruklje.

V Bršljino se je Trdina hranil pri istem gostilničarju in si je tudi zapisoval prehrano. V mesecu maju 1868 je Trdina zapisal do 18. maja vso prehrano in pijačo, od 19. maja dalje pa le pijačo. V tem obdobju je Trdina imel tako prehrano:

87 meric vina, 26 meric slatine, 48 frakljev žganja, za 15 kr. kruha, 1/2 hlebca, 1 krajec kruha, 1 krat žgance, 1 krat maslo, 1 motovilec, 7 krat fižol, 1 krat ribano kašo, 1 krat klobaso, 2 krat ričet, 1 krat polento, 1 krat riž, 3 krat prekajeno meso, 1 krat krompir, 1 krat cmoke, 2 krat štruklje, 2 krat govedino, 4 krat drobnjak, 3 krat zelje, 4 krat rezance, 1 krat repo, 3 krat govedino, 6 krat salato, 3 jajca, 1 krat smetano.

V maju 1868 je bil Trdina že skoraj leto dni na Dolenjskem in se je že seznanjal z okolico in zaradi tega se je tudi hranil na svojih potovanjih in je morda iz teh razlogov opustil vpisovanje prehrane v svoj dnevnik. S svojo mikroskopsko majhno pokojnico, kot je nekje sam dejal, se je le stežka prebijal, ker je moral plačevati še stanovanje, ogrevanje in se oblačiti. Gostilna na Bregu v Novem mestu ima Trdinovo sobo in morda bi bilo zanimivo, da bi to gostišče proučilo Trdinove prehranske zapise in si omislilo v Trdinovi sobi tudi Trdinov menu, a neobvezno z mericami vina.

BOGO KOMELJ

Rudi Robič Pesmi

VLAGA ZELENA

Gmote betonske
vsiljujejo
strah.

Vlaga zelena
razjeda,
razjeda.

V rji rojeno
strupeno železo
v gnezdih očesnih
tiči kot
ujeda.

Vlaga zelena
razjeda,
razjeda.

NEKEGA JUTRA

Zrak pijan je
od zamahov.

Kosec si obraz hladi,
pljune v dlan.
Oslo v kravji rog spusti –
voda brizgne.

Zrak pijan je od zamahov.
Sonce v žarkih se topi.

Med visoko sončno travo
legla je ostrina kose.
Na odkošenih cvetlicah
sled je posušene rose.

NI BESED

Za Tebe,
draga,
ni besed,
ker vsaka v grlu
mi zamre,
še preden se rodi,
in kakor trpka solza
na vetru izhlapi
in tiho mi umre.

Za Tebe,
draga,
ni besed.

ŽRTVE ILUZIJE

Odmerjen vsakemu
je kot sveta.

Na zemlji, polni
večine tiranije,
vsi žrtve smo
človeške iluzije.

KER LJUBIM TE

Jaz grem,
jaz grem...

Naj v vinu
rdečem
se razjoče prt.

A vi – pač,
kakor veste:
Pojte, pojte.

In kot izkušene
neveste
ljubezni se
oddajte!

Ker ljubim te,
ljubiti –
te ne smem.

Jaz grem,
jaz grem...

Iz Stezic

Stezičam, glasilo novomeških gimnazijcev, so domala stoletje utirali pot številni šolski listi. Slednjih je bilo (po dognanju Boga Komelja) najmanj štiriin- trideset, med njimi za slovensko slovstvo izredno pomenljiva Kettejeva novomeška Zadruga. S temi rokopisnimi listi so povezana imena mnogih znanih slo-

venskih literatov, slikarjev, znanstvenikov in drugih, podobno pa se že dogaja tudi s Stezičami, katerih izhajanje se bliža polnim trem desetletjem.

Dolgo pisanje bi zlahka sestavil, kdor bi se lotil podrobnega razčlenjevanja vsebinskih plati Stezic. Sprva so bile zgolj literarne, razmnožene v deset ali kaj izvodih; nato so jih razširili z besedili o siceršnjem raznovrstnem dogajanju na gimnaziji, povečala se je tudi naklada; na

prehodu v sedemdeseta leta so bile Stezice glasilo novomeških srednješolcev, zdaj pa so spet samo gimnazijske.

Gre za šolski list, ki mu velja nakloniti dokajšnjo pozornost, a ne le zaradi njegove častitljive starosti in občasne živahnosti pri odzivanju na polnost pa tudi plehkost življenja šolske skupnosti, temveč v glavnem zaradi literarne tvornosti.

Tovrstna podoba Stezic je raznolika. Prozni sestavki zve-

čine ne presegajo začetniškega tipanja, pri pesništvu pa je moč ločiti dokaj zrnja od plev. V pričujoči izbor kajpak nisem mogel uvrstiti vsega, kar so pesniško vrednega prinesle Stezice, iz (po vrstnem redu, kakor so nastale) ponatisnjenih pesmi pa se vseeno da razbrati motivna in oblikovna raven tankočutnega besednega izpovedovanja gimnazijcev v zadnjih desetletjih.

DRAGO RUSTJA

IVAN ZORAN OB MORJU

*Po valovih jadra bela
kot osamljeni oblaki,
ki jim lahni so koraki,
vračajo se spet vesela
po valovih jadra bela.*

*Kakor valov šepetanje,
ki se širi po sinjini
in izgublja glas v daljini,
drami ljubko me smehljanje
kakor valov šepetanje.*

Jakob Savinšek: OTON ŽUPANČIČ bron, 1951

*V soncu ožarjene ročice
brodijo po mehkem valu,
v vodi seva kot v zrcalu
njeno zagorelo lice,
v soncu ožarjene ročice.*

*A ob bregu ne pristane,
val jo nese dalje, dalje,
daleč spet od brega, skal je.
Srce v prsih mi zastane,
a ob bregu ne pristane.*

(1953)

STANE PEVEC
V JESENI

*Tako ves siv
je danes svet okrog
in čudno majhen:
z dlanjo bi ga pokrill!*

*Nad poljem
samoten ptič beži,
beži kot obstreljen ...
Voz listja
pelje kmet z volmi,
ves z blatom oškropljen.*

(1954)

STANE PEVEC
PRODAJALKA ČASOPISOV

*Po prstih stopa, kakor bi se bala,
zavita v rjav ponošen pled ...
Prijazno se izza vogala
smehlja ti njen obraz – suhljat in bled.
„Pravica ...“ s plahim glasom dahne.
Mož v dežnem plašču mirno dalje gre ...
„TT ...!“ Postava njena sahne
med hišami, ki se v temo gube ...*

(1955)

TONE SREBRNJAK
POLETNA

*Pridi, dekle,
ob zori na polje,
ko oves zori,
pa boš čutila
poljube slovesa
poletne noči.
Pridi, dekle.
Glej, ozka stezica
kot topla ročica
objema polje.
Pridi, dekle,
sreča je tukaj –
v polju cvete,
v duši jo čutim,
v jutranji zarji,
ko dan se razpre.
Pridi, dekle.*

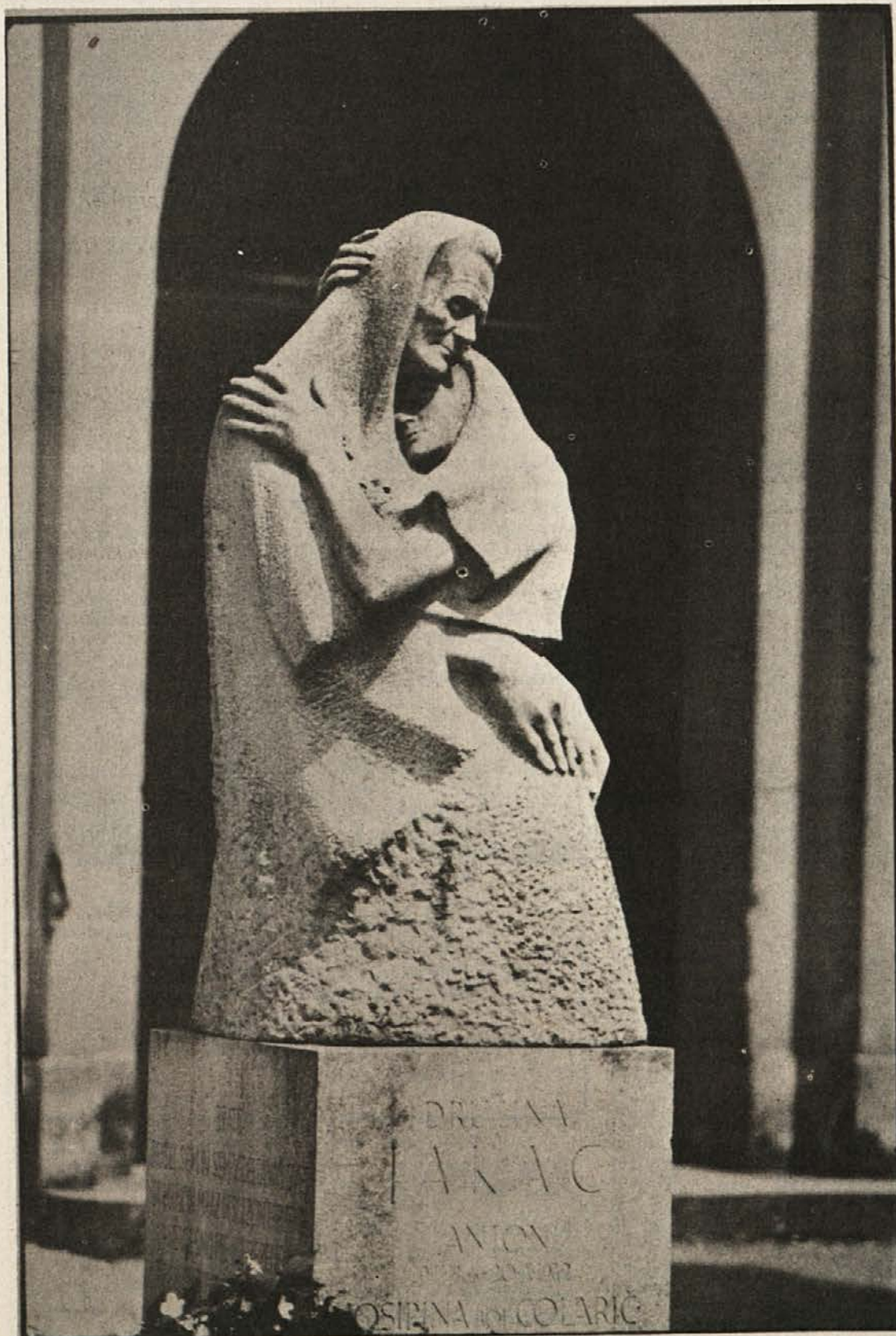
(1955)

JOŽE PREŠEREN
JESENSKA

*Veje v jeseni
so kot roke čarovnic
iz otroških sanj,
drevo je kot človek,
ki čas je zarezal
gube vanj.*

*Srce je v jeseni kot polje,
ki ga je toča pobila,
pesem otožna,
človek je tih,
duša pa kot da je
nekaj zgubila.*

(1957)

Jakob Savinšek: MATI IN HČI
(nagrobnik Jakčevih), kamen,
1952

JANEZ KRAMAR
NOČ

Cesta.
In hiše naredko ob njej.
Blato.
Težka stopinja je vsaka.
Luč.
Visoko nad cesto miglja,
nedosegljivo kot cilji bedaka ...

(1957)

PETER BREŠČAK
EKSCENTRIČNOST

Tako,
tako težko mi je,
ko se izgubljava
drug v drugem
in iščeva vse,
kar je najti.

Saj kmalu,
kmalu ne bo več
tvojih in mojih utvar.

Zgube,
zgube se kot popevka
med ulicami
in železobetonskimi
konstrukcijami.

Pusti,
pusti to.
Stene so gladke,
brez napisov
in barv.

Preveč sama hodiva
mimo,
mimo polzaprtih oken.

(1958)

ALENKA AUERSPERGER
TOLIKO DA UBIJEM ODMEV

Divje
bijem
ob strunah
večera,
ki ima svojo pomembnost
globoko
med brsti
mojih bokov,

globoko
v koreninah
zapuščenosti,

globoko
v nečem
še nerojenem.

Divje
bijem
ob strunah
večera,
toliko,
samo toliko,
da ubijem
odmev.

(1960)

P. A.
ŽELJA

Košček jutra
za otroke
in odrasle
naj se odlepi od dne.

Naj se skrije
v tople, drobne
ročice sanj.

Košček jutra
in nič več.
Toliko,
da je laže verjeti sreči
in sanjam.
Saj je še toliko bitij,
ki verjamejo vanje.

Samo košček jutra.

(1961)

Jakob Savinšek: „POJMO, BRATJE, PESEM O SVOBODI“, bron, 1953

C. HERRERA
(MILAN MARKELJ)
UMIRAJOČE DREVO

Drevo stoji
kot ogromna plamenica,
kot madež krvi
v jeseni.
Z njega kapljejo kaplje krvi . . .
Umira . . .
Z vsako kapljo
bližje smrt v obličje zre,
zadnja kane,
gole veje stegne in – umre!

(1963)

C. HERRERA
(MILAN MARKELJ)
SAM

Žabe regljajo in goltajo zvezde
v mlaki . . .
Mesec raztrgan nad bičjem
leži . . .
Pesem veselja prišla je,
rojena iz krvi
umrlega sonca . . .

(1964)

C. HERRERA
(MILAN MARKELJ)
KO PRIHAJA JESEN

V gnezdu noči drhti krokar.
Čutim drhtenje skozi
tvoje oči . . .
V lepljivi temi leti krokar,
leti . . . in krila šume,
ko govoriš ti . . .
Zakaj le molčiš,
ko krokar ti kljuje srce?

(1964)

VANE
PESEM

Strgana ulica križišč.
Pesem lune odmeva
v senci dreves.
Deklica modrih oči in črnih las
stoji na križišču
in se utaplja . . .
Ulica križišč
umira v svetlobi sonca.

(1964)

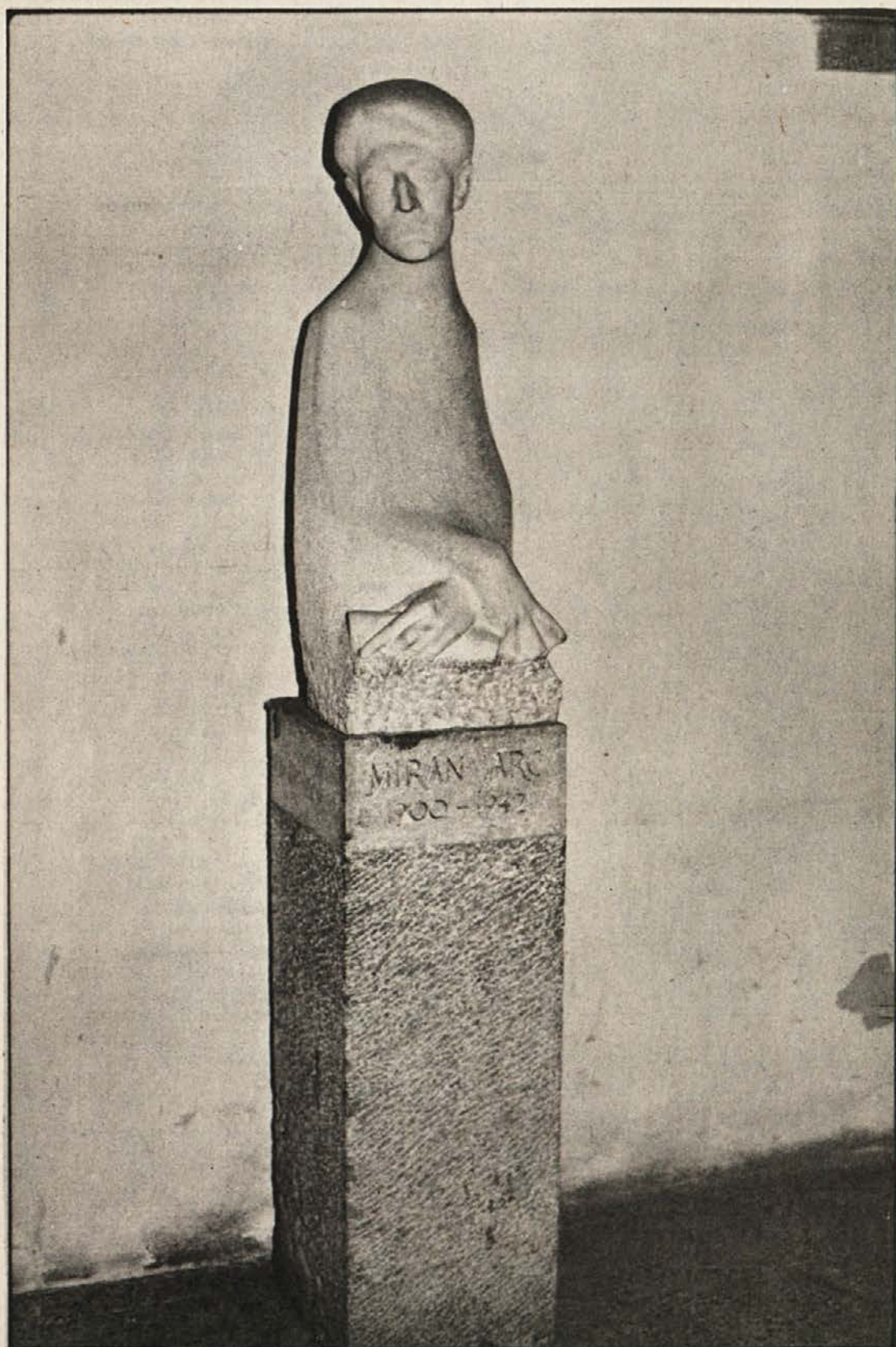
C. HERRERA
(MILAN MARKELJ)

MLADOST

Tam
v prepadu
so bele
lobanje
pobitih gazel . . .

Tam
v prepadu
na belih lobanjah
je sinoči izkravela
ranjena gazela . . .

(1965)

Jakob Savinšek: MIRAN JARC,
marmor, 1955

ALEŠ
PRETEŽNO OBLAČNO

Kaj pa je sploh
življenje
vas vprašam
strah
topel pogled
obup
stisk rok
objem
sončne sence
poljub
pogreb

(1966)

DENISOV
TEMA

Kakor nor
listam po knjigi
iščem slutnjo
veter
in drobne kaplje
padajo na steklo
dim se vrtil
izgublja se v temo
brezizrazno
strašno
temo

(1966)

SAŠA
TRAGIKA

Prišel je pozno v noč
pijan
ga mati je prosila
za en dinar sam
za otroke ki so klečali
in molili
pijanega boga
za črni kruh prosili

(1967)

BOHEM (DANIEL V. LEVSKI)
BREZA

zjutraj
je breza povabila
svojo glavo
ki jo je rosa pokrila
podnevi
je breza obrnila
svojo glavo
po vetru jo je obrnila
ponoči
je breza dvignila svojo glavo
in ponosno zavpila
glejte mojo moč

(1967)

SMILJAN TROBIŠ
ČERI SO

Pod vsakim valom
dolge poti
na zahod,
Upanja ni,
a kljub temu
barka
polna ljudi
drvi, drvi...

Življenje pa spi,
brez uma ždi
v sanjah,
da ni čeri
in ne poti
in ne barke,
da le živi
življenje vsakdanjosti.

(1974)

Jakob Savinšek: KLOVN, bron
(miniatura), 1953

Jakob Savinšek: GIGANT, bron
(miniatura), 1949

**JOLANDA VALENTIČ
PO UTRUJENEM DNEVU**

*zaman umiranje dneva
v predvečerni pesmi
bledikavi
obraz luči
saj ga ne obsiješ
saj ne veš
čemu se v megleni uri
vračaš domov
za spoznanje večji in bolj zguban*
(1975)

**JELKA LEŠNJAK
PRIDE TRENUTEK**

*Pride trenutek,
ko se zaveš
praznine,
ko spoznaš,
kako prazne so lahko
sanje,
upanje,
življenje.
Spet si enkrat
zamudil svoj vlak
in nekoč
boš spet spoznaval,
kako prazne so lahko sanje,
upanje,
življenje.*
(1976)

**LIDIJA GAČNIK
SEBI**

*Polna nečesa
odložiš očala
tiplješ v praznino
brskaš po labirintih
se zastrupljaš z lastno krvjo
čakaš na izgubljeno ladjo
gledaš v milimetre črnine
izgubljene med vsemi zakaji.*
(1977)

**LIDIJA GAČNIK
LJUBIM**

*Samoto.
Stopinje v dežju.
Jokanje padajočih listov.
Bele breze v mesečini.
Govorico noči.*
(1977)

**MIRA GRAHEK
JESEN**

*Ne moreš reči
jesen je tu
če vidiš golo drevo
skozi okno svoje sobe
ne moreš reči
jesen je v meni
če ne slišiš
nobene ptice
v sebi*
(1978)

Ladja, ki pluje v dežju

Velika jasa, tu in tam posuta s kamenjem, je polna vrtač, vzponov in padcev. Obkroža jo najprej nizko in krivenčasto drevje, gabri in ceri, med njimi pa tudi kakšna smrekica. Šele potem, daleč v globinah gozda, je videti posamezne velike črne smreke. Oster jesenski veter vleče čez orumenelo travo na jasi in čez svetlo rjav gozd. Skozi koprene golobje sivih oblakov se motno svetlika skoraj ugaslo sonce.

Držeč se za roke sta tekla navzdol po jasi, tako da sta se jima vetrovki napolnili z vetrom in sta bila videti kot modra balona. Njeni lasje so plapolali v vetru. Ko sta pridrvela v dolino, sta se za hip ustavila in globoko dihala. Potem pa je radosten zakričal in se divje pognal naprej. Potegnil jo je za sabo, da je komaj še lovila korake za njim.

Na hrib, v tistole smrečje, je izdahnul. Pogledala ga je tako prijazno s koticiki svetlo rjavih oči, da ji ni bilo treba pokimati. Takoj jo je razumel.

Obnemogla sta pritekla na vrh vzpetine in se pognala v visoko praprot. Prišlo jima je samo od sebe, da sta se v divjem veselju zasmejala na ves glas. Potem se je po vseh štirih pomikal skozi gosto praprot, katere vonj jima je topo udarjal v nosova. Medtem ko jo je z eno roko še držal, je z drugo v širokih zamahih klestil praprot. Tako, da bova imela pravo gnezdo, toplo in varno, je govoril, ko so se pod njegovimi zamahi lomile in upogibale praproti. Všeč ti bo tu, ti povem, je govoril. Poglej, kako je mehko, kako je udobno. Na, in se je vrgel vznak na povaljano praprot, to mi je všeč. Obležal je na hrbtu z nazaj iztegnjenimi rokami. Ona je obsedela na petah zraven njega in ga gledala. Tišina se je naselila v njuno gnezdo in piš vetra je prihajal kot iz daljave. Dvignil se je na komolce in jo pogledal. Te zebe?

Odkimala je.

Jaz te bom pogrel, je rekel z zamrlim glasom. Prijel je njeni roki in ju pokril s svojimi. Pa imaš res mrzle roke, je rekel. Potem pa jo je znenada spustil, potegnil iz žepa zavojček s cigaretami in jo vprašal, če bo kadila. Pomolil ji je zavojček in po časi je izvlekla cigareto. Prasnil

je vžgalico in prižgal cigareti. Nekako pomirjena sta zdaj gledala dol na opustelo planjavo, kjer se je veter prekopicaval čez šope rumene trave in se zatikal v žilavo lišavje in mahovje na skalah. Od daleč se je slišalo težko sopenje jelk in smrek.

Zakaj si me poklical?

Pogledal jo je in je ni razumel. Pomislila je, kako se mu pogosto dogaja, da je prvi hip ne razume. Pač vase zamišljeni pesnik, in kdo bi mu zameril. Potem je le doumel vprašanje in se počutil kot bebec.

Zakaj pa si ti prišla? — ji je vrnil z vprašanjem.

V tvojem glasu sem začutila stisko, je rekla tiho.

Kakšno stisko?

Zdelo se mi je, da imaš težave.

Nobenih težav nimam.

Zakaj si me potem poklical?

Zakaj ves ta cirkus s tekanjem?

Zaželel sem biti s tabo.

Veš, da študiram in nimam časa.

Za mene moreš imeti zmeraj čas.

Ja, za tebe. Tebi ga preveč hodi, pa bi ga rad še drugim kradel.

Čas, čas. Nimam ga dosti. Zdi se mi, da mi kar polzi med prsti kot kakšen pesek.

Te spet dajejo smrtne stiske?

Njun prostor se je napolnil z dimom. Pogledala ga je s strani. Kaj mu je spet danes? Čudno, da ni pridrvel za mano v Ljubljano. Ko pa je tako poln nepredvidljivih dejanj.

Ti, v Južno Ameriko grem. Kako, saj si mi rekel, da si počistil z vsemi norostmi?

Ne gore, ne jame, ne gozdovi, ne stradanje, ne alkohol mi ne zadostujemo več za krpanje špranj v moji osebnosti. Špluh pa gre še vedno za iskanje odgovora na vprašanje, kaj se skriva na dnu tega brezna. Ali je sploh kaj. In zato grem v Južno Ameriko!

Ti si pa čisto zares nor.

Rad bi šel samo v Južno Ameriko.

Si včeraj pil? Pokaži, pokaži, kako čudno se ti svetijo oči.

Nisem pil. Oči se mi svetijo od Južne Amerike.

Zdaj v njenih očeh ni bilo več prijaznosti. Vanje sta se na selila dvom in skrb.

Če sva že nehala hoditi, to še ne pomeni, da moraš trezno presojo kar tako pustiti na pašo, je rekla skrbeče.

Moja trezna presoja je bila tako ali tako vedno na paši, saj bi sicer živel še težje, kot sem do sedaj. Zdaj pa, ko v resnici mislim z vsemi posledicami, mi je prišlo, da grem v Ameriko. V Bolivijo morda.

In kaj boš počel tam?

Nič. Živel.

Prišel je do tiste skrajne točke, ko ni imel več kaj reči. Začutil je stisko in neko odvečnost. Prisiljeno se je nasmejati in jo pogledal v oči, zaradi katerih se je počutil pred njo vedno znova razorožen.

Ah, ti si še otrok, je rekla in ga potegnila k sebi v naročje. Prav nobene nelagodnosti ni pri tem občutil, le neka mehkoča ga je občila. S tenko roko je spolzela v njegove lase in ga nežno božala po glavi. Le šumeči dih vetra je motil tišino, v kateri sta tako obstala. Čez dolgo dolgo časa je dvignil glavo in jo pogledal. Tako čudno mehak izraz se mu je zdel na njenem licu, ko je legal mrak nad pokrajino.

Ali ne bi bilo dobro iti domov? je vprašal.

Mračni se.

Pojdiva.

Ustavila sta se pri njej doma. Nemiren se je sprehodil po stanovanju, tako dišečem po ženskah. Potem je sedel na kavču in srkal mlačen viski.

Ali se nisi naučila, da mora biti viski serviran hladen?

Saj ti ne piješ viskija! Ti vendar piješ slivovko, te pa nimam, ker te že dolgo ni bilo pri meni.

Potem je prišla iz kopalnice. Sveža, presojna in krhka. Usedla se je k njemu na kavč. Potegnil jo je k sebi in jo objel.

Kaj še hočeš, če ti ni več do mene?

Kaj misliš zdaj?

Zdrnila se je.

Poljubil jo je na usta. Potem je šel z roko pod frotirast plašč in sta se ulegla. Tako blago je vse bilo, tako nežno. Potem je vstal:

Grem.

Saj lahko še malo ostaneš, je rekla. Mame še ne bo tako kmalu domov, ker je danes dežurna.

Ne, ne, še nekaj stvari moram urediti.

Za okni kavarne lije dež in tako se zdi, da pluje po deževnem, vihnem morju. Tako prijazno je gledati skozi okna ven na ulico, kjer kljub gostemu dežju vrvijo ljudje pod dežniki. Dekleti sedita za mizo, gledata ven in kadita. Rjavooka pripoveduje:

Da, odšel je v Južno Ameriko. In ne vem, kaj tam dela. In ne vem, kdaj je odšel, kako je odšel, kje je zdaj, kaj počne tam, če sploh kaj počne. In o vsem tem poskušam, da ne bi mislila nič. Ne morem, ne prenesem. Toda potem se mi zaradi nekakšnega občutka dolžnosti spet pojavi misel nanj. Ampak zakaj? Saj mi ni bil nič. Res sem dolgo živela z njim, res mi je razkril nove razsežnosti sveta, globine ljubezni, užitek, toda potem je odšel od mene in ne razumem, zakaj mislijo, da sem jaz odgovorna zanj. Ne vem, zakaj mislijo, da sem tako tesno povezana z njim. Saj je živel svoje življenje. Res, kazalo se je tako krhko, tako nezavezujoče, pa je vendar bilo tako preračunano, tako premišljeno egoistično. Zakaj naj bi jaz odgovarjala zanj? Za tega norega pesnika! Poglej, kaj mi je pisal. Eno usrano razglednico: Prišel v Južno Ameriko. Še naprej ostajam jamar, hribolazec, alkoholik in gozdovnik. Kar pomeni, da je Demeter še vedno Demeter. Tvoj Demeter.

In tako je zgodbe konec.

Ali bova še kaj popili?

Pa dajva, sta rekli.

Za slovo. Od ženske, ki sem jo ljubil. Da bom imel komu pisati iz Južne Amerike.

Nekakšen hlad je začutila v sebi. Pomislila je, kako je to mogoče. Pa ne, da prihaja od njega. Tudi on je tako čudno hladen. Je to dih smrti? Kakšna smrt? Kaj ni to samo beseda? Prazna, nemarna beseda.

Če ni vse prazno če ni vse ena sama praznina: in jaz in on in ta dan in ves svet. Tako močno je mislila na to, da jo je znotraj stisnilo in si je želela, da bi pobegnila. Toda kam po teh belih hodnikih iz rjuh, ki se ti odmikajo?

Med sunki vetra

„Ne da! Ne da! Noče prepisati! Sedi na tisti zemlji kot na kupu zlata. Preklete! Kozolec leze vase. Skedenj se bo sesul. Kdo bo popravil? Če ne prepíše, tudi s prstom ne bom več mignil. Naj pa vse vse hudič vzame!”

„Ne bodi tako trmast! Oče ima zemljo preveč rad, da bi jo kar tako prepustil drugim rokam. Videti mora, če bo šlo nama delo od rok. Zadnjič mi je rekel, da je ne misli nesti seboj v grob. Poskusiva, Roman!”

„Ne! Prepíše naj! Hlapčevanja mi je dovolj! Vsak dinar stokrat obrne, potem mi ga šele da. Bom pa šel.”

„Šel? Zapustil me boš?”
Molk je med oba raztegnil tesnobo.

Stala sta na gozdni jasi: Marjeta in Roman. Pred dnevi je odložil vojaško suknjo. Takoj je hotel domačijo. Oče pa mu tako na vrat ni hotel prepisati.

„Preveč mlečen je še. Vse bi rad podrl in začel znova. Pa taka naglica ni nikjer dobra,” je vedno trdno pribil oče.

„Šel bo. Boš videl. Pa samo tega imava. Saj je pameten,” se je zanj zavzemala mati.

„Mati, pri tebi je vse preveč pobarvano z ljubeznijo. Vse vidiš s srcem... Vse bo dobil. Samo dokaže naj, da je kmet s srcem, z dušo. Petdeset let sva hodila po teh brazdah. Petdeset! Veš, koliko potu je bilo? Potok bi lahko stekel. Dokaže naj, da zna delati in misliti.”

„Saj bo delal. Tudi Marjeta ima pamet na pravem mestu. Zagrizla se bosta v delo,” je govorila mati s solzami v glasu.

„Dokažeta naj! To je tako, kot bi si iztrgal del srca. Zakopan je v tej zemlji, med temi brazdami. Tako sem rekel.” Pogled mu je zdrknil na polje, ki se je odpiralo soncu.

Molk med obema se je raztegnil. Roman je z mračnim pogledom gledal domačijo. Marjeta je stopila k njemu in mu dejala:

„Roman, saj znava delati. Česa se bojiš? Oče bo videl najino zagnanost in bo prepisal. Vse bo najino. Pomagal nama bo. Trden je še. Grča.” Prigovarjala mu je z glasom, ki je bil ves pregneten z upanjem, s prošnjo, s hrepenenjem.

„Ne, za hlapca mu ne bom! Šel bom.”

„Kam?”

V tujino. Svet je velik. Dokazal bom, da znam živeti brez te zemlje. Naj se jo nažre!”

„Roman, premisli! Tu je tvoj dom, prijatelji, tu sem jaz, najina ljubezen...”

„Ti boš šla z menoj!”

Pogledala ga je žalostno in presenečeno. Zdelo se ji je, da se ji je nekam skrila vsa mlada moč, ki se je prej razlivala po njej.

„S teboj? Ne vem. Na to nisem nikoli pomislila. Ne vem... Ničesar drugega ne znam, kot delati na njivi. Takih pa tam v svetu ne potrebujejo.”

„Nočeš z menoj?” je trdo vprašal, da so ji besede ožgale srce.

„Ne morem... Ne morem... Če že moraš... Če nočeš z ačeti in pokazati, da znaš delati, potem pojdi! Da bi odšla? Ne! Na to nisem nikoli pomislila.” Besede so kar padle iz nje.

„Le kaj te s tako silo vleče nazaj? Me boš čakala?” je bruhnil iz sebe. Silovito jo je privil k sebi, kot bi tako hotel razbiti pritisk v sebi. Poljubil jo je; v njegovem poljubu, v objemu je bilo nekaj temnega, divjega, brez nežnosti, kot da se v neke mračne globine potaplja del njegovega življenja.

„Ostani! Tu je tvoj svet! Tak si, kot da bi šel loviti sanje. Ostani!”

„Ne! Hlapec ne bom! Vrnil se bom z bogastvom. Požvižgal se bom na tole beračijo.”
Odšel je.

Marjeti je bilo, kot da se ji nekaj steguje proti duši, proti srcu, da jo bo zadušilo. Te žki so bili tisti dnevi; zdelo se ji je, da je kot odpadel list; tako krhko je bilo vse v njej. Pa je hrepenela po njem z vso svojo mladostjo. Pisma dolgo ni bilo. Ko pa je prišlo, je bilo polno hvale. Tri besede so se vleklo zkozi pismo: bogastvo, lepota, sreča. Marjeta pa je hotela drugačnih besed, besede o ljubezni, o tem, kdaj se vrne, besede o njej, o ljubezni. Na koncu ji je napisal: „Rekla si mi, da sem tak, kot bi šel loviti sanje. Pa sem jih ujel. Dokazal bom, kdo sem.”

Marjeta pa je začutila v teh besedah neko zmedeno sled nezadovoljstva, tesnobe. Svoje misli je zaupala Romanovi materi.

„Prav imaš. Lepota in sreča ne marata glasnih besed. Vedela sem, da bo tako. Jeza se mu je

ohladila, zdaj pa trpi. Domo-tožje ga razjeda. Preveč pa je trmast, da bi se vrnil. Vem, da je ves zdobljen v sebi. Ti ga prosil!”

Marjeta mu je napisala veliko pisem. V vsakem ga je prosila, naj se vrne, da bosta skupaj začela živeti. Pisma so bila vse bolj redka in hladna. Potem pa jih ni bilo več. Tudi oče mu je pisal, da naj pove, kako misli. Pisal mu je, da je kmetija za njegovih sedemdeset let pretežka, da ni nobene prave moči več v njem; pisal mu je, da je življenje tudi mater pošteno stisnilo. Ob koncu mu je napisal: „Le vrni se! Pogovorila se bova. Stresi iz sebe svojo trmo! Vrni se zaradi matere! Pa Marjeta? Si tudi njo vrgel iz srca? Tako ti povem: če te kmalu ne bo, bom kmetijo zaupal tvojemu bratranču Tonetu. Ti pa boš ostal brez vsega. Kje pa boš potem doma? Človek pa mora neke pognati korenine. Kmetija mora ostati skupaj. Nobene delitve ne bo.”

Roman je molčal. Nobenega glasu ni poslal, kot bi utonil v vsakdanjem vrvežu neke v širokem svetu. Marjeta je čakala in čakala, upala in hrepenela. Pisma ni bilo, Roman ni prišel. Grebla je po sebi, kot bi hotela oživeti spomine na dni, ki sta jih preživela z Romanom. Zapirala se je v samoto. Pa ji je rekla Romanova mati:

„Marjeta, pozabil je na nas in na dom. Tudi ti ga pozabi! Izgubila boš najlepša leta.” Tako težak in raskav je bil materin glas, kot da v njej nekaj umira.

Čas je začel prekrivati Marjetine spomine. Pa ni prekril vseh; nekaj jih je zdrknilo skozi razpoke v njeni notranjosti v globino; tam so obtičali kot drobci nekega minulega časa. Vračala se je v življenje, ki so ga pogosto razrezali stri sunki iz spominov. Upanje, da se bo Roman vrnil, je bilo vse bolj revno. Oddaljilo se ji je. Čisto pa ni moglo umreti. Še se ji je razklenil spomin in pred njo je bil spet Romanov obraz.

Za Marjeto pa je začel pogledovati Romanov bratranec Tone.

„Bi mi lahko dala prijateljstvo, ljubezen? Skupaj bi začela živeti. Kmetijo mi ponujajo. Vem, da sta si bila včasih z Romanom blizu. Pa zdaj? Kako je? Ali imaš že koga v mislih?” je metal iz sebe.

Nekaj je zašumelo po njenih žilah, spet se je zganil spomin na pozeble sanje, na neki čas v preteklosti.

„Presenetil si me. Tega nisem pričakovala. Ne morem ti takoj

odgovori. Počistiti moram po sebi z vsemi tistimi ostanke iz prejšnjih dni. Povedala ti bom.”

Uredila je po sebi, a nekaj drobcev je spravila še globlje vase... Spet je začela sprejemati vse drobne radosti, ki jih razdaja življenje.

„Kaj bi oklevala? Vzemita se! Mati ni zimore več. Izsušena je kot polegna trava. Tudi vame lezejo leta. Na lepo boš sedel. Le poslopje bo treba celiti. Kar jutri bomo stopili na sodnijo.”

„Pa Roman? je s temnim glasom vprašal Tone.

„Roman? Vse je pomendral. Pljunil je na vse. Kaj bi še iskal tu?”

Njegov glas je bil zlomljen, ujet med trnje...

Leta so se izgubljala.

Tujina. Bolnišnica. In Roman v njej. Stroj mu je poškodoval nogo. Iz njega je začela odtekati trma. Približal se mu je domači kraj. Molk med domačimi in med njim ga je začel žgati in izžarevati bolečine, ki so ga čudno pregnetele. V bolnišnici so se mu motali utrinki iz otroštva, iz preteklosti. Spet se mu je zganilo nagnjenje do Marjete. Prekel je čas, ki se mu je razdrobil v nič, saj je bil raztegnejen med kartanjem, med ženskami, med pijačo. Vse je zapravil. Med bolečine so se ujele Marjetine besede: „Tak si, kot bi šel loviti sanje.” Grizel se je, ker je zbežal od doma, ker ni odgovarjal na pisma; vsa užaljenost se mu je raztapljala v novem navalu čustev. Ves je bil zaposlen z notranjo govorico, z mislimi, ki so mu v najsvetlejši luči slikale domačijo.

„Delo v tujini. Kri ti izpije. Med stroji si kar izgubljen. Še sam postaneš del stroja, del tistega negotovega kroženja. Preklete! Kot razbita ladja sem. Tonem. Toda moram se rešiti. Domov! Domov!” je udarilo v njem.

Ko je Roman prišel na domače dvorišče, je začutil v sebi ostrino noža. Zagledal je nov traktor; hlev je bil spodzidan; v kotu je bil še kup opeke. Iz vsega je silil neki nov čas. Na kupu peska pa se je igral otrok, zdrav in nasmejan. Komaj je ubiral prve korake.

Iz hleva je stopil oče. Ko ga je zagledal, mu je brada trznila v prikriti žalosti.

„Si prišel? Veliko let si zamudil. Kasno se ti je posvetilo. Prepozno. Ga vidiš? Fantička! Naslednika! Tvoj bi lahko bil. Tako pa... Trma trmasta!” Stisnil mu je roko; trdo ga je pogledal. Romana je zazebló, ko je obvisel na očetu; tako se je posušil in zlezal vase.

Potem pa je kot izgubljen obstal na otroku.

S počasnim korakom, opiraje se na berglo, je priše pala mati. „O križana gora! Sam zlodej ti je sedel v srce, da si na vse pozabil. Pa tako smo te prosili, da se vrni!”

Stisnil je k sebi drobno, uvelo ženico. Na hišni prag je stopila Marjeta, zdrava, nasmejana, z otrokom v naročju. V prvem hipu ji je nekaj zdrknilo preko obraza, neka senca, neki plamen. Pa se je hitro izgubil, ostala je le rdečica na licih in rahlo drhtenje v glasu:

„Življenje ne čaka. Vstopi! Tu si doma. Soba na podstrešju te še čaka.”

„Ti tu? Zakaj mi nisi pisala? Da me boš čakala, si obljubila...” Trgal je besede iz sebe, da je bil v hipu ves izpraznjen.

„Nobene besede nisi imel več zame. Življenje pa ne čaka.”

Med kri mu je zašlo trnje; planil je po stopnicah v svojo podstrešno sobico. Več časa se ni prikazal iz nje; reda v sebi pa ni mogel napraviti. Begalo ga je srečanje s Tonetom. Ni ga bilo doma. Odšel je v mesto po novo kosilnico. V Romana je pljusknilo sovraštvo. Najraje bi ga zdrobil, zadavil...

Večer, ves prežet z vonjem pomladi. V hlevu je zagledal Marjeto. Kar zaneslo ga je k njej. V sebi je začutil neki moten izvir.

„Marjeta! Marjetka! Kako si mogla to napraviti?”

„Sprašuješ? Več let mi nisi dal nobenega glasu. Ni mi bilo lahko. Tlelo je v meni. Sam si kriv. Ogenj je mrtev.” Hitro se je obrnila, da ne bi videl plamena, ki se ji je spet razgorel v očeh.

„To ne more biti res! Reci, da ni res! Pusti vse! Pojdi z menoj! Svet je velik. Srečna bova!” Kar vrelo je iz njega. Glas je bil prežet s sencami, z nemiro...

„Naj pustim otroka, domačijo, moža, tvoje starše? Ne in ne! Saj sem te ljubila. V meni so še razbiti ostanki te ljubezni. Toda, moje življenje je ujeto med te tirnice. Tu me potrebujejo. Še me bo kdaj zaskel spomin na najina srečanje, a tega ne bo nihče videl in ne vedel. To je sprejeto globoko v meni.”

„Marjeta! Ali je to tvoja zadnja beseda?” Hotel jo je stisniti, pa ga je zavrnila.

„Pojdi! Vse sem ti povedala, kar sem hotela. Pojdi!” V glasu se ji je drobila bolečina, pa je dvignila glavo in pričela z delom. Planil je v večer, ki je že gradil svojo temno steno. Nekaj v njem se je drobilo, srčni utrip

se mu je prelomil. Ves je bil zbit zaradi pridušenega hropeanja v sebi.

Šel je po vasi, da bi našel svoje prijatelje. Toda opazil je neko praznino. Vsak je bil ujet v svoje življenje, zapleten v svoje delo, v svoje skrbi. Počasi, čudno so precejali besede. Pogovor je večkrat obstal. Tisto prejšnje prijateljstvo se je porazgubilo v času, ki je v teh letih stekel mimo; marsikaj je odnesel s seboj. Bili so kot tujci.

Tone se je vrnil z novim strojem. Romanu je čvrsto in možato stisnil roko. Brez ovinkov mu je dejal: „Tako ti povem. Nič se ne bova gledala pisano. Kar je bilo, je bilo. Marjeta je moja. Dobra in skrbna žena je. Le po sva se ujela.” Roman je bil pred njim kot izsušen grozd, vsem v napoto. Trde besede je zbiral v sebi, pa so se vse zlomile, ko je zagledal Tonetovo mlado moč. Nekaj mu je planilo v kri, da se je ves stresel in še govoriti ni mogel.

Sklenil je, da bo tožil očeta, da mu mora plačati delo za vsa tista leta, ko je delal doma. Pa je tudi to zavrgel. Preveč jasno

je bilo spoznanje, da se je v teh letih nekaj prelomilo tudi v njegovih koreninah. Nič več niso bile čvrste, drobile so se. Začutil je, da se mu je vse izmaknilo iz rok. Šel je v gostilno. Napil se ga je, da bi izpral vse, kar se je kopicilo v njem.

Mati je vse bolj lezla vase. Čas, ko ga ni bilo, je strahotno pljusknil vanjo in odplahnil njeno moč. Roman je čutil, da mati z velikim naporom zbira po sebi tiste zdrobljene ostanke nekdanje moči, da bi ostala v sinovih očeh kot nekoč.

„Eh, polomil si ga, ker si odšel. Čas ne čaka. Tak je kot neurje. Vse odnese. Vse spremeni. Ljudi in življenje. Vem, tudi v tebi pustil brazgotine. Teško boš začel znova živeti.”

„Nikamor več ne bom šel.” Pa je v njem takoj udarila druga misel: „Kaj pa boš počel tu? Pred leti si zbežal. Korenine, ki so te priklepale, si načel, razcefal.” Tako je bil ujet v misli in razklan v času, ki je hitro odtekal in drobil še tiste zadnje ostanke navezanosti.

In potem... Tisto jutro. Mati se ni več zbudila. Srčna kap.

Kar zaspala je, vsa drobna, skoraj prosojna. Roman se je počutil kot zločinec. Težke misli so rezale vanj. Čutil se je krivega za nieno smrt. Obtožbo je videl tudi v očetovem pogledu, ki ga je žgala bolj, kot še tako trde besede.

Počakal je na pogreb, potem pa skoraj zbežal s pokopališča, čudno zdrobljen, opotekajoč, kot bi se z njim poigravali sunki vetra. S seboj je odnesel kovček, občutek krivde v srcu, razbite spomine na čas, ki ga zapravljal in korenine, ki so začele gniti. Izgubil se je v svet.

Marjeta je gledala za njim. V sebi je začutila nekaj kot dim, v katerem je izgorevala njena ljubezen do Romana. Vedela pa je, da ne bo nikoli čisto izgorela. Nosila jo bo v sebi kot drobno, krhko kresničko, kot spomin na neki čas, ki jo je vso prežet, spomin na njeno prvo ljubezen. Nikoli pa zanjo ne bo nihče zvedel, da še živi v njej. To bo njena skrivnost...

Stresla se je, kot bi se tudi z njo poigrali sunki vetra. A to je bil le bežen hip. Zbrala se je, zravnila in se z novo močjo zazrla v čas, ki je bil pred njo.

Tomaž Železnik: NOVO MESTO, olje - platno, 1980. Prva nagrada na 2. Labodovem ekstemporu - na temo „Novo mesto”.

Toni Vovko: SIVA LETA, akril, 1980. Prva nagrada na 2. Labodovem ekstemporu - na temo „Novo mesto”.

Marjan Maznik: BAZA 2C, olje - platno, 1980. Prva nagrada na 2. Labodovem ekstemporu - na temo „NOB”.

Stane Petrovič: ŽU ŽEMBERK olje - platno, 1980. Prva nagrada na 2. Labodovem ekstemporu - na temo „Dolina Krke”.

Kumetu za slovo

30. maja so se številni znanci, sodelavci in prijatelji na ljubljanskih Žalah zadnjič poslovili od 93-letnega Boža Račiča — kumeta. Smrt je poslednja pregrada med človekovo dejavnostjo in ničem, ko se dokončno izostrijo pogledi o vrednosti minulega življenja. Je bilo to morda prazno in nepomembno, ali je bilo napolnjeno z delom, bogato s sadovi?

Naj zato samo spregovori življenje Boža Račiča, tega vedrega, radoživega človeka! Življenje, ki se je začelo na Čatežu ob Savi in se je izteklo v ljubljanski Rožni dolini. Pravzaprav v ljubljanski bolnišnici, kamor so ga prepeljali malo pred smrtjo.

Na Čatežu pri Brezicah je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja služboval nadučitelj Alojzij Račič in tu se mu je 26. decembra 1887 rodil sin Božo. Pretekla so prva leta mladega bosopetca v svetu ob Savi in Krki, nato nižja gimnazija in učiteljske v Ljubljani. Sledilo je prvo učiteljsko mesto na Kalu pri Šentjanžu na Dolenjskem (1909–1914), neprijazna leta prve svetovne vojne, ki jih je v glavnem preživel v Srbiji, po njej pa šest let učiteljevanja v belokranjskih Adlešičih (1919–1925). Od tod je prišel še isto leto v Ljubljano kot ravnatelj Državnega osrednjega zavoda na žensko domačo obrt, kjer je ostal do svoje upokojitve leta 1946.

Na videz, če izzamemo leta 4beh vojn, mirmo, skoraj idilično življenje. Pa vendar, kako razgibani, z delom nabiti meseci in leta!

Belokranjski učitelj je leta 1925 prevzel vodstvo Državnega osrednjega zavoda! Zdaj se mu je obrestovalo njegovo dijaško zanimanje za stare ljudske tkanine, za tehniko tkalstva in ljudskega vezenja, zanimanje za narodopisne in folklorne posebnosti. Morda je imal srečo, da ga je po vojni učiteljska pot zanesla ravno v Adlešiče, v kraj z bogato domačo obrtjo in ljudsko umetnostjo, v vasi, kjer so še brneli kolovrati in so žene še tkale belo platno, kjer so pletli koše in peharje, plesali kola in pisali pisanice. Kjer je še živela ljudska pesem, šegavost in modrost.

Račič je v Adlešičih zajel in zastavil v polno. To bogastvo mora v svet, to bogastvo naj tudi domačemu človeku prinese vsaj skromen zaslužek. Zato je že leta 1920 v Ljubljani pri Umetniški propagandi uredil prvo razstavo belokranjskih pi-

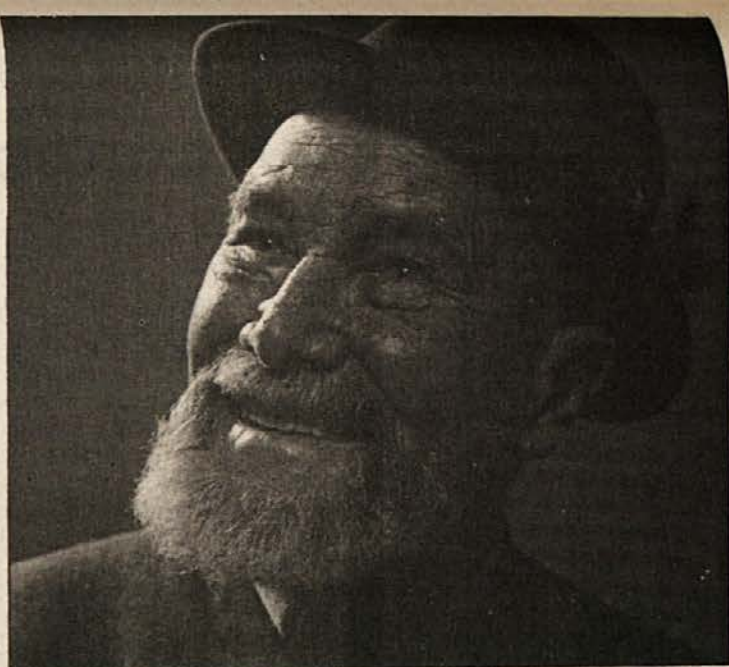
sanic, naslednje leto na ljubljanskem velesejmu razstavo belokranjske domače obrti in hišne delavnosti, potem pa so se podobne razstave vrstile leto za letom. V Beli krajini je Račič medtem organiziral celo vrsto tečajev: kmetijskih, sadjarskih, pletarskih, tkalskih, predilskih, gospodinjskih. V Adlešičih je uredil šolsko drevesnico, prvi je vpeljal panje žnidaršiče, osnoval tamburaški zbor, delal kot tajnik podružnice Kmetijske družbe.

Račič se je v polni meri zavedel potreb kmečkih ljudi in tako je kot sad njegovih dolgoletnih izkušenj izšla lepa vrsta knjig in knjižic, tako Sušenje v gospodinjstvu (1916), Kuharske bukvice za kmečke žene in dekleta ali sto jedi za kmečkejude (1924) — s kuharsko umetnostjo se je Račič dobro seznanil pri vojaki! — potem pa so v kasnejših letih izšle podobne knjige, in sicer Nova kuharska knjižica za ceneno in tečno hrano iz domačih pridelkov (1934, 1935), Ljudska kuharica (1957) in Mala ljudska kuharica (1953, 1957). Pisal je o pletenju (1957), O vrbogojstvu in pletarstvu, o ljudskih vezeninah, o narodnem blagu in drugem.

Prisluhnil je tudi ljudski modrosti in ljudski pesmi in kot sad tega so izšle Belokranjske otroške pesmi (1924), ki so leta 1956 v skrčenem izboru kot Belokranjske pesmice doživele ponatis.

Delo v Državnem osrednjem zavodu je seveda razširilo Račičevo delovno področje na vso Slovenijo in tudi prek njenih meja. V okviru zavoda je pripravil po Sloveniji na desetine novih tečajev, od tistih za vezenje, mreženje, za biserna in ročna dela do tkalskih, čipkarskih tečajev, za pletenje ročnih torbic, za tkanje preprog, za predelavo volne in izdelavo lutk. Z njimi je dosegel visoko umetno-obrtno kvaliteto in izdelke razstavljal v zamejstvu: v Parizu, Leipzigu, Barceloni, Clevelandu, Solunu, Bariju, Helsinkih, Milanu, Bukarešti, Pragi, New Yorku, Berlinu, Dunju. Za svoje delo v tujini je prejel dve častni diplomi. Prav za te razstave pa je uredil katalog Jugoslovanske čipke (1936) s 595 slikami v bakrotisku in pojasnil v štirih jezikih.

Široko razgledan se je po zadnji vojni oziroma upokojitvi spet z vso ljubeznijo oklenil Bele krajine, kamor je vedno znovala rad prihajal. Ne le da je v vojnem času bogato pomagal internancem, tudi po vojni je

zbiral pomoč za požgane vasi in osiromele Belokranjce. Spet je organiziral tečaje in razstave (prvo že leta 1946 v Metliki) ter seminarje za ročna dela po belokranjskih šolah. Skrbel je, da so ljudje na tečajih dobili potreben material — zanj je bila po vojni velika stiska! — organiziral je odkupe vezenin in zlasti belokranjskih pisanic, ki so po njegovih zaslugi našle pot v domače in mnoge tuje muzeje.

Račič je s številnimi članki v časopisju kar naprej populariziral belokranjsko domačo obrt in se trudil za kvalitetno turistično spominkarstvo. Hodil je med preproste ljudi in s persom obujal zgodbe starih časov, zlasti v Rodni grudi in Slovenskem izseljenskem koledarju. Tako je pisal o belokranjskem muzikantu Kuzmi, o odlikovanju gribeljskega župana Željka, o tem, kako je Željko pozdravil cesarja. Pisal je o tovarnikih, o „nemškarjih“, o spominih na pašo v Beli krajini, o zakladu Šimuncveve Angele na Preloki in drugem.

Pomembne so Račičeve razprave: Lan, konoplja in volna — naša obleka in perilo (1944), Domače tkalstvo v Beli krajini (1951), Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje (1970), članek o belokranjskem ročnem tkanju v švicarski Ciba Rundschau itd. V njih je ohranil izročila rodov, dopolnjena z lastnimi bogatimi izkušnjami.

Račič pa je pisal še o mnogocem. Na stotine člankov je izšlo v najrazličnejših časopisih, doma in v tujini, saj je celih 35 let sodeloval pri izseljenskem Glasu naroda in seznanjal naše ljudi z novicami iz domovine.

Račičeva velika ljubezen so bile belokranjske pisanice pa re-

zljana vretenca, porisane majolike, krožniki in vrči pa vse drobne ljudske umetnine. Sam je iz lipovine pa tudi iz tršega lesa izrezljal nešteto okvirov, figuric, grobov, gnetel je glino, plastelin, izmišljal si je ornamente, kompozicije, risal je, slikal, poslikaval, pisal verze, urejal albume, arhiv, si ustvaril svoj mali hišni muzej. Živel je sredi umetnosti in za umetnost. Zlasti za ljudsko! Njegov delovni dan se je pozimi in poleti začel v zgodnjih jutranjih urah in se končeval pozno zvečer.

Tako bogato življenje pa ni smelo ostati prezrto, čeprav se je bilo težko oddolžiti za vse, kar je Račič dal naši skupnosti, zlasti Beli krajini. Vendar sta mu vsaj skromno hvaležnost pokazali Belokranjsko muzejsko društvo in Turistično društvo v Metliki, ki sta ga obe imenovali za svojega častnega člana. Tudi nekdanja adlešička občina ga je izvolila za častnega občana, občinsko plaketu pa mu je za njegovo razvejeno dejavnost podelila tudi občina Črnomelj. Že prej je v Novem mestu prejel Trdinovo nagrado, ob 80-letnici pa mu je izročilo diplomu Slovensko etnografsko društvo v Ljubljani, medtem ko ga je predsednik republike odlikoval z redom zaslug za narod z zlato zvezdo.

Se bi se dalo pisati o Božu Račiču, o njegovem toplem odnosu do ljudi, o njegovem vedrem optimizmu, o njegovi mladeniški zagnanosti v poznih letih. Ni sicer ustvaril monumentalnih del; kot goreča rake-ta se je razpršil v nešteto isker, ki so svetile ljudem in jim kazale pot.

Ali smemo potem reči, da je bilo življenje kumeta Boža Račiča prazno in nepomembno?

JOŽE DULAR

Dediščina kapucinskega samostana v Krškem ne bo propadla

Krško - v prejšnjih časih pač mesto ob Savi, stisnjeno med reko in hrib, z eno samo ulico, kot ujeto v svojo majhnost, brez pravih možnosti za razvoj - pa danes tudi mesto, ki je znalo zgraditi most in se razliti na drugo stran Save ter tam zgraditi še en center; mesto, ki doživlja izredno hiter razvoj; mesto, ki gradi prvo jedrsko elektrarno v Jugoslaviji; mesto, ki ima še velike načrte, pa ob njih ne pozablja na svojo preteklost.

Leta 1977 je minilo petsto let, odkar je Krško dobilo mestne pravice. Tedaj je bila zastavljena tudi akcija za obnovo starega mestnega jedra: marsikatera stavba je dobila novo obleko, druga za drugo se luščijo iz sivine. Obenem z zunanostjo se posodablja notranost, da bi to postala primernejša bivališča za ljudi današnjega časa.

Kapucinski samostan, položen ob glavno ulico in obenem v središče mesta, se izredno lepo vtaplja v veduto Krškega. Kar lepo starost je že dosegel, saj njegovo rojstvo sega v leto 1640, in na marsikaj v svoji zgodovini je lahko ponosen: recimo na to, da je v njem nekaj časa bival Mihael Kramer - o

Rogerij; njegova dela skrbno čuva. Pa tudi na to, da se je leta 1784 na željo meščanov tu začel pouk po programu normalke, poučeval pa je pater Emanuel iz Škofje Loke, „ki se je prej v tem smislu poučil v Ljubljani pri gospodu Blažu Kumerdeju, prvem ravnatelju normalke na Kranjskem“. Celotno jožefinske reforme ga niso dosegle in takomu je v veliki meri uspelo ohraniti bogato kulturno dediščino, ki se skriva za njegovimi zidovi in zaradi katerih se je družba ponovno začela zanimati zanj: baročna knjižnica iz leta 1640 ter likovna dela, nastala med 17. in 19. stoletjem.

18. februarja 1980 je bil med kapucinskim provincialatom, skupščino občine Krško in kulturno skupnostjo Krško podpisan dogovor, da s skupnimi močmi obnovijo kapucinski samostan v Krškem. Obnovljeni objekt bo služil naslednjim namenom:

- namestitvi Valvasorjeve knjižnice in čitalnice Krško,
- namestitvi kapucinske knjižnice,
- namestitvi restavriranih slik v galeriji,
- za potrebe kapucinske provincije Slovenije.

Kapucinska provincija Slovenije daje s tem skupščini občine v upravljanje večji del objekta obenem z dragocenimi slikami in knjižnico.

Kapucinska knjižnica v Krškem spada med zaščitene knjižnice. Ohranjena je v prvotnem prostoru, tudi oprema je še originalna, čeprav delno poškodovana. Šteje okrog dva tisoč knjižnih enot: tematika je dokaj pestra, knjige pa so pisane v latinskem, nemškem, italijanskem in francoskem jeziku, nekaj pa tudi v hrvaškem in slovenskem. Ohranjen je tudi katalog knjig, ki pa se ne ujema več z današnjim stanjem. Nekaj dragocenih knjig je bilo namreč odtujenih, nekaj jih je prišlo od drugod.

Za knjižnico se javnost ni nikoli aktivno zanimala, saj je bila to knjižnica zaprtega tipa. Lastniki so delno skrbeli zanjo, vendar niso imeli sredstev za vzdrževanje. Knjige so večinoma načete, razjedajo jih plesni in molji; potrebna bodo precejšnja sredstva in napor, da se propadanje ustavi. Program obnove zajema več stvari:

- treba je zagotoviti v prostoru primerno vlago in temperaturo

in ga zavarovati pred škodljivimi vplivi;

• treba je začeti z zdravljenjem knjig: proces bo dolgotrajen in nič kaj cenen;

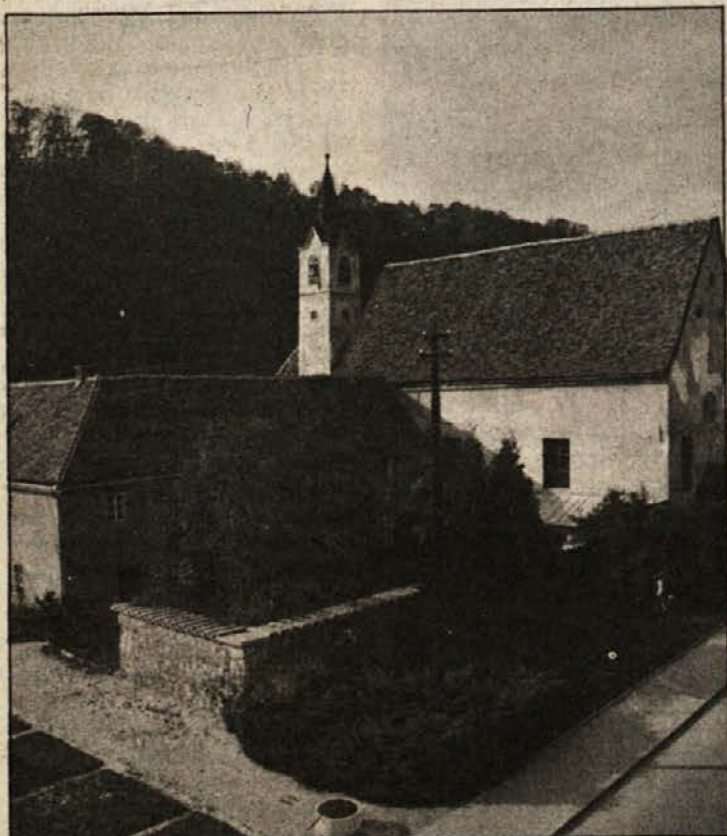
• vse knjige je treba na novo popisati in sestaviti nov katalog; primerjava s starim bo pokazala, kaj vse manjka, tako da bi skušali knjižnico izpopolniti;

• študija knjižnega fonda bo šele pokazala tudi vsebinsko vrednost, ki jih ta dela lahko imajo tudi za današnji čas.

Vsa dela morajo biti izvajana pod strogim vodstvom strokovnjakov, tako da bo verodostojno vzpostavljeno prvotno stanje.

Po končani obnovi bo knjižnica odprta za ogled javnosti. Šele s tem bo ta kulturni spomenik zaživel v novi funkciji in bo znova lahko širil duhovno bogastvo.

Galerijo slik so si Krčani zamislili ob stari knjižnici v prvem nadstropju. Zajela bo dela, ki jih hrani samostan, obogatena z umetniško vrednimi deli iz starih cerkva, ki se sedaj hranijo na neprimernih prostorih. Za slednje je nadškofijski ordinariat v Ljubljani že dal soglasje, da se jih - restavrira - vključi v samostansko zbirko.

KAPUCINSKI SAMOSTAN V KRŠKEM. Starinska zgradba, ki skriva kulturne dragocenosti.

POGLED V KNJIŽNICO kapucinskega samostana v Krškem.

Umetniško vredna dela so evidentirali strokovnjaki, in ker je bila njihova ocena osnova za odločitev o ustanovitvi galerije, naj mi bo dovoljeno, da citiram nekaj misli dr. Ivana Sedeja:

„...Večji del slik v župnišču, v kapucinskem samostanu in v cerkvah okrog Krškega je v izredno slabem stanju. Podobe so neočiščene in večinoma kralirane, slabo so napete na okvire, nahajajo pa se tudi v neprimernih, največkrat vlažnih prostorih. Razen redkih izjem kaže, da se pod sloji umazanije in skrepenih lakov skrivajo dokaj dobro ohranjene slikovne površine.

Splošni vtis, ki sledi iz priloženega seznama, pa kaže, da se je na območju Krškega in posebej v samostanu in župnišču ohranilo precej umetnin večje umetniške in zgodovinske vrednosti. Poleg nekaterih izjemnih del tudi poprečna ali bolj ljudsko zastavljena dela kažejo na visok kvaliteten nivo. Kulturno-zgodovinska vrednost je nedvomno večja tudi zato, ker gre za dela, ki sodijo v sorazmerno ozke prostorske okvire (lokalna zbirka), čeprav je provenienca zelo različna (od domačih do

tujih mojstrov). Podobe namreč pričajo o specifični likovni in kulturni klími v Krškem med 17. in 19. stoletjem.

Zato večina teh del sodi v galerijo slik in plastik, ki bo dobila mesto v nadstropju saniranega in restavriranega kapucinskega samostana v Krškem. Pregledani in ocenjeni slikarski in plastični fond priča, da bo zbirka zelo kvalitetna in pomembna — saj bo šlo za obogatitev širšega kulturnega prostora. Na enem mestu bodo zbrane podobe, ki so tri stoletja nastajale za naročnike iz Krškega in okolice. Hkrati pa nam na enem mestu zbrana dela nudijo tudi jasno podobo o razvoju umetnosti in odnosa do umetnosti v pomembnejšem lokalnem središču, ki je bilo, kar zadeva umetniške izdelke, v precejšnji meri odvisno od uvoza (umetnin in umetnikov). Hkrati pa gre tudi za lastni delež, ki se zaenkrat kaže predvsem v delih Janeza Soharja iz Vidma, ki je leta 1666 poslikal veliki leseni strop v cerkvi sv. Rozalije. Istemu mojstru pripisujemo tudi eno od slik v zbirki kapucinskega samostana ...

...Ureditev galerije v prvem nadstropju samostana bi imela

tudi pomembno prednost, ker bi v njenem okviru ostala vrsta slik dejansko „in situ“, hkrati pa bi galerijo obogatila v celoti ohranjena baročna samostanska knjižnica z odlično opremo (pohištvo) in kulturnozgodovinsko zelo pomembnim knjižnim fondom.

Tako naj bi torej v prvem nadstropju samostana našla primerno mesto ohranjena kulturna dediščina z likovnega in knjižničarskega področja. V pritličju pa načrt predvideva namestitvev dela splošnoizobraževalne knjižnice, in sicer izposojevalnico, čitalnico in domoznanski oddelek. Za realizacijo načrta bo treba trdno združiti vse sile tistih, ki so že pokazali veliko zavzetost: skupščina občine Krško, kulturna in krajevna skupnost Krško, ki sta projekt vključili v srednjeročni plan, pa tudi kulturna skupnost Slovenije bo malo razprla dlani; vključuje se tudi Turistična zveza in ne nazadnje Tovarna celuloze in papirja Djuro Salaj Krško, ki je kot največja delovna organizacija v občini prevzela patronat nad kapucinsko knjižnico.

In če je res, da ohranjena kulturna dediščina kaže, kakšen

odnos do umetnosti so imeli meščani Krškega v prejšnjih stoletjih, potem je najbrž tudi res, da skrb sedanjih generacij, da ta dediščina ne propade, kaže na njihovo močno kulturno zavest.

TZ

SV. HIERONIM, odlično slikarsko delo (platno) iz 17. stoletja. Slika je močno poškodovana in umazana.

SV. ELIZABETA DELI MILOŠČINO, velika tabelna podoba, platno. Avtor: Herrlein, 1774. Kvalitetno poznobaročno delo. Slika je poškodovana in zaprašena.

Gradivo za dolenski biografski leksikon

ANDOLJŠEK IVAN pedagoški pisatelj
R. 19. sept. 1909 v Hrovači pri Ribnici 225 let, str. 325, DL 17. sept. 1959 — s sliko.

ANDOLJŠEK ANDREJ nabožni pisatelj
R. 27. sept. 1827 v Vel. Poljanah (Ribnica), u. 23. jan. 1882 v Eagle Harbor, Michigan. SBL I, str. 11.

ANDOLJŠEK DANIJEL strokovni pisatelj
R. 19. 11. na Rašici Dopisnik XIII/1975, maj, str. 6 — s sliko.

ANDREE LEOPOLD strokovni pisatelj in šolnik
R. 14. nov. 1879 v Novem mestu, u. 8. jul. 1952 v Ljubljani, 225 let, str. 341.

ANDRIJANIČ BORIS gospodarstvenik in organizator
R. 8. dec. 1910 v Novem mestu. Udeleženec NOB od 1941, 225 let, str. 341. Kolektiv XVI/1975 št. 19, str. 8 — slika.

ANŽIČ ANTON nabožni pisatelj
R. 4. jun. 1891 v Dobrunjah pri Ljubljani, u. 27. dec. 1965 v No. Dakoti. Letopis Ljubljanske nadškofije 1967, str. 116.

APIH MILAN skladatelj in publicist
R. 4. nov. 1906 v Celju. Med NOB zlagal na Dolenjskem izvirne in po

Jakob Savinšek: LETNI ČASI
— Pomlad, Poletje, Jesen, Zima, beli kamen, 1955

tujih predlogih prirejane pesmi. SGL, str. 27, Bitka, kakor življenje dolga, str. 137 — slika.

APFALTERN LEOPOLD matematik
R. 15. okt. 1731 na Grmači pri Litiji, u. 9. dec. 1804 v Gyoru na Ogrskem. Wurzbach I, str. 52.

ARHAR JUSTIN šolnik
R. 17. apr. 1883 v Šentrupertu, u. 20. apr. 1916 v Trstu. SBL I, str. 14.

ARKO ALBIN časnikar
R. 7. dec. 1845 v Novem mestu, u. 11. jun. 1893 v Ljubljani. SBL I, str. 14.

ARKO JERNEJ nabožni pisatelj
R. 22. avg. 1794 v Dolenji vasi pri Ribnici, u. 14. sept. 1868 v Novem mestu. Bil je Prešernov znanec, SBL I, str. 15. Kronika slovenskih mest III/1936 — slika.

ARKO MIHAEL zgodovinar in organizator
R. 19. sept. 1857 v Zapotoku pri Sodražici, u. 29. marca 1938 v Idriji. PrimSBL 1. sn., str. 19 — slika. SBL I, str. 15.

ARKO VENCESLAV strok., pisatelj in zdravnik
R. 1902 v Šmartnem pri Litiji, KLS II, str. 285. Večer 10. jul. 1962 — slika.

ARMIČ JOSIP šolnik in čebelar
R. 22. febr. 1870 pri Sv. Heleni pri Dolu, ul. 17. jul. 1937 v Celju. Bil šolski upravitelj v Radečah. SBL I, str. 15, Slovenski čebelar 1937, str. 119.

AUERSPERG ALEKSANDER politični uradnik
R. 1844 v Ljubljani, u. 19. marca 1874 v Pevmi, pok. v Polhovem gradcu. Bil je okrajni glavar v Litiji in deželni predsednik. Slovenski narod VII//1974 št. 65, 66.

AUERSPERG ANDREJ TURJAŠKI vojskovodja
R. leta 1557, ul. 1594. Leta 1593 premagal turškega Hasan pašo pred Siskom. SBL I, str. 19.

AUERSPERGER ANTON (ANASTAZIJ GRUEN) nemški pesnik
R. 11. apr. 1806 v Ljubljani, u. 12. sept. 1876 v Gradcu, pok. v Leskovcu, kjer je imel grad in posest. SBL I, str. 19.

AUERSPERG HERBART VIII. deželni glavar
R. leta 1528 na Dunaju, u. 22. sept. 1575 pri Budačkem. Odlikoval se je v boju s Turki in pripada uglednejšim članom plemiške rodbine Turjačanov. EJ I, str. 235.

AUERSPERG IVAN VAJKARD komandant Vojne krajine
R. v Ljubljani, ul. leta 1580 prav tam.

AUERSPERG JANEZ VAJKARD diplomat
R. 1615, u. 1677. Bil je svetovalec cesarja Leopolda I. Pregnan z dvora, je živel na Kranjskem. SBL I, str. 19.

AUERSPERG VOLK ENGELBERT deželni glavar
R. 1610, ul. 1673. V Ljubljani je

zgradil knežji двореc, ki so ga po potresu 1895 podrli. SBL I, str. 19.

AVBELJ FRANC-LOJKO narodni heroj
R. 27. okt. 1917 v Lukovici. Partizani tudi po Dolenjskem. Zbornik narodnih heroja, str. 18 — slika.

AVBELJ VIKTOR-RUDI polit. delavec in narodni heroj
R. 26. febr. 1914 v Prevojah. 1941 je bil partijski sekretar novomeškega okrožja in organizator OF na Dolenjskem. EJ I, str. 253; Narodni heroji, 8. list — slika.

AVSEC FRANC umetnostni zgodovinar
R. 20. avg. 1863 v Gotni vasi, u. 7. marca 1943 v Lescah. SBL I, str. 20; ELU I, str. 197.

AVŠIČ JAKA partizanski general, prepovedovec

R. 24. apr. 1896 v Klečah, u. 2. jan. 1978 v Ljubljani. V partizanih bil namestnik komandanta Glavnega štaba Slovenije. EJ I, str. 256, Naša obramba 1977 št. 3, str. 24 — slika.

AZELT (AZOLD, ATZELT) JOHAN risar in bakrorezec
R. 1654 v Nuernbergu, umrl po I. 1692. Delal v Valvasorjevi bakroreznici v Bogenšperku pri Litiji. ELU I, str. 197; Thieme-Becker II, str. 293.

AŽMAN JAKOB podober
R. 29. sept. 1879 (Sv. Jurij pod Kumom), u. 3. jan. 1947 v Kandiji. Podatki z nagrobnikom v Šmihelu.

